

Senare års utveckling inom vetenskaplig publicering

Gunnar Sahlin

Riksbibliotekarie, **Kungl. biblioteket**

Gunnar.Sahlin@kb.se

För nästan åtta år sedan – hösten 1996 – anordnade KB/BIBSAM sin årliga högskolekonferens med ämnet e-tidskrifter och alternativa publiceringar. Bland deltagarna märktes Steven Harnad, Erik Sandewall och Peter Seipel. Det var genomgående bra presentationer och livliga diskussioner. Ämnet var aktuellt, de elektroniska tidskrifterna började komma även om de i liten utsträckning ännu utnyttjades av forskarna. En snabb framväxt av dessa såg nog de flesta framför sig. Visst fanns det tveksamheter och frågetecken om egenpublicering på universitetets webb eller via något gemensamt arkiv, vilket Steven Harnad kraftigt förde fram, men på konferensen var man överens om att det innebar stora möjligheter och den allmänna uppfattningen var nog ändå att det snart kunde realiseras.

Åtta år senare är e-tidskrifterna helt etablerade. Tillsammans med ämnesdatabaser ger e-tidskrifterna ett kraftigt ökat utbud och snabbare tillgänglighet för forskare och studenter. Den expanderande forskningsinformationen har förbättrat möjligheterna för såväl forskning som utbildning. Det svenska nationella konsortiet och andra licenskonstellationer har genomfört ett framgångsrikt arbete, som har varit betydelsefullt både för de stora etablerade universiteten och för de nya högskolorna.

Men inte heller denna utveckling är problemfri. Redan under flera decennier före övergången till e-tidskrifter hade förlagen höjt prenumerationspriserna långt över den normala prisutvecklingen. Med e-tidskriftspaketen har ökningstakten saktat av något, men det kvarstår att de stora kommersiella förlagens tidskrifter är

orimligt dyra och tar en stor del av bibliotekens förvärvsbudgetar, till förfång för mycket annat. I grunden är det en skev ekonomisk modell där lärosätet betalar dubbelt för publiceringen, dels lönen till forskaren dels för prenumeration av den tidskrift som publicerar resultatet.

Nu har utvecklingen av alternativa publiceringskanaler tagit fart. Vi har universitetens egen webbpublicering i fulltextarkiv som i regel drivs av biblioteken. Redan nu finns elektroniska avhandlingar och uppsatser på åtskilliga universitet och högskolors webbplatser. Vi har fått alltfler fritt tillgängliga e-tidskrifter som bygger på nya ekonomiska modeller och nu på allvar tar upp konkurrensen med högstatustidskrifterna. Vi har fortfarande disciplinbaserade e-printarkiv som spelar en stor roll i vissa ämnen. Dessa lösningar ger tillsammans nya möjligheter för forskare och lärosäten att maximera spridningen av sina forskningsresultat. Samtidigt sätter de prispress på förlagen, som förhoppningsvis kan leda till att dessa efterhand omdefinierar sin roll och sin kostnadsbild.

Idag tar alltfler tunga organisationer inom forskarsamhället ställning för en förändring av publiceringssystemet, som nu senast i den s.k. Berlin-deklarationen. Att skapa publiceringsalternativ till de traditionella förlagens tidskrifter tar emellertid tid - även i det tidsskede som präglas av snabb teknikutveckling - eftersom det bryter mot invanda mönster. Publiceringsvanorna är intimt sammanknutna med meriteringen. Nu har det även påbörjats en diskussion om formerna för kvalitetsbedömning. Inte så att värdet av kvalitetskontroll ifrågasätts i sig men väl en del av dess verktyg, som systemet med impactfactors på tidskrifter. Dessa får en styrande och konserverande effekt på publiceringssystemet, som hindrar önskvärda förändringar. Det ger heller ingen riktigt rättvis bild av kvalitén på den enskilde forskarens insats.

I den utveckling som sker mot en uppbyggnad av en samlad informationsförsörjning för lärosätena blir publiceringen av forskningsresultaten en betydelsefull del. Den publicerade forskningsinformationen – både den som exporteras av de egna forskarna och den som importeras utifrån - har därför blivit en strategisk fråga, inte bara för biblioteken utan för universitetens och högskolornas ledning. Under senare år har högskolebibliotekens arbete i ökad grad integrerats med institutioner och fakulteter. Utvecklingen har krävt ett närmare samarbete när inköp av enstaka tidskrifter har ändrats till omfattande paketinköp. Forskare, bibliotekarier och rektorer har här inga svårigheter att arbeta för en gemensam sak som har betydelse såväl för ekonomin som för forskning och utbildning. Detta goda samarbete bör nu kunna omfatta även publiceringsverksamheten inom lärosätena.